

Motinių bendravimo su paaugliais lytiškumo temomis įsivertinimas ir lūkesčiai

Stasė Ustilaitė¹, Alina Petrauskienė², Jūratė Česnavičienė³

¹ Vilniaus kolegija, Pedagogikos fakultetas, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, s.ustilait@pdf.viko.lt

² Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, alina@mruni.eu

³ Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius, jurate.cesnaviciene@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti motinių bendravimo su paaugliais lytiškumo temomis kognityvinį, emocinį įsivertinimą ir socialinius lūkesčius. Atlikto tyrimo duomenys parodė, kad dauguma motinų mano galinčios atvirai kalbėtis su dukromis ir sūnumis įvairiomis lytiškumo temomis. Beveik visos motinos pokalbius su vaikais lytiškumo temomis sieja su atsakinga motinyste, tačiau daugiau negu pusė motinų, kalbėdamos su vaikais, jaučiasi nemaloniai, sutrikusios, gėdijasi. Motinos viliasi, kad pokalbiai gali padėti apsaugoti paauglius nuo rizikingo lytinio elgesio.

Esminiai žodžiai: *bendravimas su paaugliais, lytiškumo ugdymas šeimoje, motinos, lūkesčiai.*

Įvadas

Kiekvienas paauglys, žengdamas į suaugusiųjų pasaulį, sprendžia jo asmenybės raidai svarbius lytiškumo ir lytinio gyvenimo klausimus. Šių klausimų sprendimas bei paauglio lytinės sveikatos palaikymas siejamas su lytiškumo ugdymo šeimoje įgyvendinimu. Lytiškumo ugdymas nėra vienkartinis pokalbis siekiant „apšviesti“ vaikus lytiškumo klausimais. Tai yra visapusiškas vaiko asmenybės ugdymas, nuolatinis nenutrūkstamas procesas, padedantis išsiugdyti vertybes, elgesio modelius, gebėjimus, kurių pagrindu žmogus, jau būdamas suaugęs, kurs atsakingus santykius su aplinkiniais. Pirmieji vaiko lytiškumo ugdytojai yra tėvai, kurie, atsižvelgdami į vaiko amžių, turėtų atsakyti į jo klausimus ir nukreipti lytiškumo raidą pozityvia linkme.

Šiais laikais vaikai (net ir visai maži) gali gauti visą norimą informaciją iš interneto, televizijos ar draugų, tačiau ne visuomet ši informacija atitinka vaiko amžių, suvokimo galimybes, psichikos ypatumus, ne visada gauta informacija formuoja priimtinas elgesio normas, laiduojančias vaiko sveikatą bei saugumą.

Užsienio mokslininkai (Grossman, Richer, Charmaraman, & Ceder, 2016; Grossman, Sarwar, Richer, & Erkut, 2017; De Looze, Constantine, Jerman, Vermeulen-Smit, & Ter Bogt, 2015; Morawska, Walsh, Grabski, & Fletcher, 2015; Dilorio, McCarty, & Denzmore, 2006) pagrindinį vaidmenį ugdant pozityvią vaikų lytiškumo raišką, atliepiančią vaikų seksualinio (lytinio) vystymosi poreikius, inicijuojant pokalbius, aptariant lytiškumo, lytinės sveikatos klausimus priskiria tėvams (globėjams). Tėvai savo žodžiais, veiksmais bei elgesiu perduoda vaikams informaciją, supratimą, įsitikinimus, lūkesčius ir vertybes apie lytiškumą, šeimą, intymumą, lyčių tarpusavio ir lytinius santykius. Tėvų bendravimas su vaikais lytiškumo temomis ypatingą reikšmę įgyja paauglystėje, formuojantis asmens lytiniam tapatumui, savimonei, suvokiant save kaip seksualines būtybes.

T. A. Coffelt (2010) tyrimo duomenys rodo, kad tėvų ir paauglių diskusijos lytiškumo temomis kelia tam tikrus iššūkius tiek tėvams, tiek paaugliams, nes kai kurie tėvai nenori aptarti su vaikais intymių lytinių santykių temų dėl gėdos jausmo, kurį gali sukelti savo vaikams. Be to, ir patys paaugliai vengia kalbėtis su tėvais apie pasimatymų ir seksualinę patirtį, nes nori apsaugoti savo asmenines ribas. Tėvams, bendraujant su paaugliais, sunkumų kyla ir dėl to, kad paaugliai siekia savarankiškumo, nepriklausomybės, atsiskyrimo nuo tėvų ir šie pokyčiai keičia tėvų ir paauglių santykius.

Nors tėvų vaidmens svarba ugdant vaikų lytiškumą šeimoje nėra ginčytina, tačiau diskusijų ir pokalbių su paaugliais inicijavimas priklauso nuo daugelio veiksnių. Tėvų ir paauglių bendravimui lytiškumo temomis įtakos turi tėvų ir vaikų lytis, amžius, tėvų supratimas ir lūkesčiai, kultūrinis kontekstas, religiniai įsitikinimai, šeimos struktūra, tarpusavio santykiai šeimoje (Morawska, Walsh, Grabski, & Fletcher, 2015; Dilorio, Pluhar, & Belcher 2003). Motinos labiau nei tėvai lytiškumo klausimais yra linkusios kalbėtis su jaunesniojo amžiaus vaikais ir/ar paaugliais nei su vyresniojo amžiaus (Wilson, Dalberth, Koo, & Gard, 2010), taip pat jos dažniau apie neigiamas lytinių santykių pasekmes kalbasi su dukterimis nei sūnumis (Swain, Ackerman, & Ackerman, 2006). Motinos yra pripažįstamos pagrindinėmis savo dukrų lytiškumo ugdytojomis šeimoje (Pluhar, Dilorio, & McCart, 2008). J. F. Boyas ir kt. (2012), T. Liu ir kt. (2017), K. B. Rodgers ir kt. (2018) tyrimai parodė, kad tėvų ir paauglių bendravimas lytiškumo temomis nėra dažnas ir yra ribotos apimties, pagrįstas baime, vienkryptis, neskatinantis tėvų ir vaikų diskusijų, klausimų tėvams kėlimo, jei tai iš viso vyksta.

M. De Looze ir kt. (2015) tyrimo duomenys rodo, kad tėvų ir vaikų bendravimas lytiškumo temomis yra susijęs su vėlesne lytinių santykių pradžia, dažnesniu kontracepcijos priemonių vartojimu. C. Dilorio, M. Kelley ir M. Hockenberry-Eaton (1999) tyrimo rezultatai rodo, kad tais atvejais, kai paaugliai informaciją lytiškumo klausimais gauna iš motinų, o ne iš draugų, jie yra linkę rečiau inicijuoti lytinius santykius ir dažniau

vadovautis tradicinėmis vertybėmis. Tai rodo ir T. Coakley ir kt. (2017) tyrimo duomenys. L. O'Sullivan, H. F. L. Meyer-Bahlburg ir B-X. Watkins (2001) atlikta mokslinės literatūros apžvalga atskleidžia, kad tyrimų rezultatai apie tai, ar tėvai paaugliams yra priimtinas ir veiksmingas informacijos šaltinis lytiškumo klausimais, ir tai, kokią įtaką tėvų ir paauglių pokalbiai turi jų lytiniam elgesiui, yra skirtingi. Vieni tyrimų duomenys rodo, kad paaugliai, kurių tėvai atvirai su jais aptarė lytiškumo klausimus, buvo linkę atidėti lytinius santykius, turėjo mažiau seksualinių partnerių ir atsakingai vartojo kontracepciją, tačiau kiti tyrimai to nepatvirtina.

Lietuvoje pasigendama mokslinių tyrimų, atskleidžiančių tėvų ir vaikų bendravimo lytiškumo temomis ypatumus, tėvų vaidmenį ugdant pozityvią vaikų lytiškumo raišką. A. Milaknytė, I. Juzelskytė, Ž. Bumbulienė ir G. S. Drąsutienė (2014), atlikusios Vilniaus miesto bei rajono 18 metų amžiaus mokinių apklausą, nustatė, kad tėvai neturėjo reikšmingos įtakos lytinio gyvenimo pradžiai, o jų draugai yra pirmasis informacijos šaltinis apie žmogaus seksualumą. G. Purvaneckienė (2011), nagrinėjusi berniukų ir mergaičių lytiškumo formavimosi ypatumus, šeimos, mokyklos ir platesnės kultūrinės aplinkos įtaką šiam procesui, išvelgė, kad tiesioginio lytiškumo ugdymo šeimose beveik nėra. Anot autorės, *susidaro įspūdis, kad lietuvių šeimose neįprasta kalbėtis lyčių klausimais. Dažniausiai tėvai su vaikais tais klausimais nesikalba...* (Purvaneckienė, 2011, 30). Šeimose lytiškumo klausimai dažniausiai nutylimi, o vaikai lytinio elgesio modelius perima sekdami tėvų ar senelių pavyzdžiu. B. Obelenienė (2009), išanalizavusi tyrime dalyvavusių tėvų atsakymus į klausimą, „Kokiomis temomis dažniausiai diskutuojama šeimoje“, nustatė, jog dažniausiai yra kalbama atsakomybės už savo elgesį ir sugebėjimo pasakyti „ne“, meilės ir draugystės, lytinio brendimo ir higienos klausimais. Rečiausiai diskutuojama apie hormoninių kontraceptikų poveikį merginos sveikatai. S. Ustilaitės ir A. Petrauskienės (2018) tyrimo apie paauglių, turinčių vidutinį intelekto sutrikimą, lytiškumo ugdymą šeimoje rezultatai rodo, kad pokalbiai su vaikais motinoms kelia diskomfortą ir nepatogumą, jos patiria sunkumą, turi abejonių, neretai jaučiasi sutrikusios, atlikdamos lytiškumo ugdymo vaidmenį.

Šio tyrimo rezultatai padės atskleisti, kaip motinos vertina savo pasirengimą kalbėtis su paaugliais lytiškumo temomis, kaip jos jaučiasi ir kokie yra jų lūkesčiai dėl paauglių lytinio elgesio. Darytina prielaida, kad motinos, kurios pasitiki savo žiniomis ir gebėjimais, turi pozityvių lūkesčių, t. y. tikisi, kad jų pokalbiai su vaikais turės teigiamą įtaką paauglių lytiškumo raiškai, bus labiau linkusios kalbėtis su vaikais. Pastaraisiais metais Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose realizuojama *Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendroji programa* (2016), kurios įgyvendinimas turėtų būti grindžiamas bendromis mokyklos ir šeimos (tėvų, globėjų, rūpintojų) pastangomis, tėvų ir pedagogų bendradarbiavimu. Tyrimo duomenimis grįsta informacija gali būti naudinga, kuriant mokymų programas tėvams (globėjams), suteikiant jiems trūkstamų žinių ir gebėjimų, stiprinant pasitikėjimą savimi, įgalinant inicijuoti diskusijas su paaugliais ir prisidėti prie lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai įgyvendinimo mokykloje.

Šio tyrimo *tikslas* – atskleisti motinų bendravimo su paaugliais lytiškumo temomis kognityvinį ir emocinį įsivertinimą bei socialinius lūkesčius.

Tyrimo metodologija

Tyrimo imtis ir procedūros

Tyrimo duomenys buvo renkami 2019 m. spalio – 2020 m. kovo mėn., vykdam anoniminę anketinę apklausą interneto svetainėje apklausa.lt. Buvo taikoma netikimybinė kiekybinio tyrimo imties atranka – patgioji atranka, kuri apėmė tuos tėvus, kurie buvo lengvai prieinami, t. y. buvo prašoma bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų pasidalyti anketinės apklausos nuoroda (<https://apklausa.lt/f/tevai-lytiskumo-ugdymas2-s97uypk.fullpage>) su jų mokinių tėvais.

Į anketos klausimus atsakė 862 respondentai – 784 motinos (90,9 proc.) ir 78 tėvai (9,1 proc.), auginantys 10–18 metų amžiaus paauglius. 83 anketose (9,6 proc.) buvo atsakyta ne į visus klausimus, todėl šios anketos nebuvo įtrauktos į tyrimo imtį. Kadangi tėvų, užpildžiusių anketas, imtis nebuvo reprezentatyvi, šiame straipsnyje analizuojami tik motinų atsakymai. Tyrimo dalyvių (motinų) sociodemografinė charakteristika pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių (motinų, N = 779) sociodemografinė charakteristika

	Amžiaus grupės			
	Iki 29 metų amžiaus	30–39 metų	40–49 metų	50–59 metų
Absoliutūs skaičiai	12	294	387	86
Procentiniai dažniai	1,5	37,7	49,8	11,0
	Motinų išsilavinimas			
	Pradinis / vidurinis	Profesinis / aukštesnysis	Aukštasis koleginis	Aukštasis universitetinis
Absoliutūs skaičiai	123	188	109	359
Procentiniai dažniai	15,8	24,1	14,0	46,1
	Gyvenamoji vieta			
	Didmiestis / miestas		Miestelis / kaimas	
Absoliutūs skaičiai	493		286	
Procentiniai dažniai	63,3		36,7	
	Šeiminė padėtis			
	Ištekėjusi / gyvena partnerystėje		Išsiskyrusi / našlė	
Absoliutūs skaičiai	650		129	
Procentiniai dažniai	83,4		16,6	

Tyrimo instrumentas

Šio tyrimo instrumentas buvo sudarytas iš trijų dalių. Pirma dalis – 23 teiginių *Tėvų lūkesčių skalė* (*Parenting Outcome Expectancy Scale (POES)*, Dilorio et al., 2001; Dilorio, 2019). Skalė sudaryta iš trijų subskalių: kognityvinio įsivertinimo komponento (angl. *cognitive self-evaluative component*, pvz.: *Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis, jaučiuosi atsakingu tėvu / motina*) (4 teiginiai); emocinio įsivertinimo komponento (angl. *emotional self-evaluative component*, pvz.: *Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis, jaučiuosi sutrikęs / sutrikusi*) (6 teiginiai) ir socialinių lūkesčių komponento (angl. *social component*, pvz.: *Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis, manau, kad mano vaikas bus atsparesnis bendraamžių spaudimui turėti lytinius santykius*) (13 teiginių). Ši skalė yra skirta išmatuoti tėvų pokalbių lytiškumo temomis kognityvinį, emocinį įsivertinimą ir jų socialinius lūkesčius. Galimi atsakymai buvo pateikti pagal penkių balų Likerto skalę: 1 – visiškai nesutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku ir 5 – visiškai sutinku. 15 iš 23 teiginių suformuluoti teigiamai, o 8 – neigiamai. Neigiamai suformuluotų teiginių atsakymai yra perkoduojami atvirkščiai.

Norėdamos patikrinti lietuviškos *Tėvų lūkesčių skalės* versijos vidinį suderinamumą, apskaičiavome Cronbacho alfa. Buvo nustatyta, kad mūsų tyrimo klausimyno Cronbacho alfa 0,84. Originalaus klausimyno (*Parenting Outcome Expectancy Scale*) – 0,83 (Dilorio et al., 2001). 2 lentelėje pateikiama kiekvienos subskalės Cronbacho alfa vertė.

2 lentelė

Tėvų lūkesčių skalės subskalių vidinis suderinamumas

Subskalės	Teiginių skaičius	Cronbacho alfa
Kognityvinio įsivertinimo komponentas	4	0,69
Emocinio įsivertinimo komponentas	6	0,68
Socialinių lūkesčių komponentas	13	0,78

Antra tyrimo instrumento dalis buvo skirta išsiaiškinti, kaip motinos įsivertina savo pasirengimą atvirai kalbėtis su vaikais lytiškumo temomis ir kaip dažnai jos yra kalbėjusios. Anketoje buvo išvardyta 14 lytiškumo temų (24–37 anketos teiginiai), apimančių šią tematiką: anatomijos ir fiziologijos, lyčių tarpusavio santykių ir lytinio tapatumo, lyčių lygybės, šeimos, rizikingo lytinio elgesio prevencijos. Galimi atsakymai buvo pateikti pagal penkių balų Likerto skalę nuo 1 (*visiškai nesutinku*) iki 5 (*visiškai sutinku*). 38–51 anketos teiginiai – tai tos pačios 14 temų, tik respondentų prašoma pažymėti, kaip dažnai išvardytomis temomis pastarąjį pusmetį motinos yra kalbėjusios su vaikais. Galimi atsakymų variantai: *daug kartų, keletą kartų, ketinu tai padaryti artimiausiu metu, niekada, nemanau, kad to reikia*.

Trečia tyrimo instrumento dalis (52–59 klausimai) buvo susijusi su sociodemografi-
nėmis motinų charakteristikomis, tokiomis kaip jų amžius, išsilavinimas, gyvenamoji
vieta, šeimninė padėtis, vaiko (-ų) lytis, vaikų skaičius šeimoje.

Klausimynui užpildyti reikėjo skirti apie 15–20 minučių.

Duomenų analizė

Statistinė analizė buvo atlikta naudojant „IBM SPSS Statistics 22.0“ programą. Tyri-
mo duomenims analizuoti buvo taikomi šie metodai: aprašomoji statistika (absoliutūs
ir procentiniai dažniai), Chi kvadrato kriterijaus testas. Siekiant išsiaiškinti, ar motinos,
kurios teigia pasirengusios atvirai kalbėtis lytiškumo temomis, dažniau kalbėjo apie
tai su vaikais, skaičiuotas Spirmeno (*Spearman*) ranginės koreliacijos koeficientas ρ ,
kuris interpretuojamas taip: 1) kai koreliacijos koeficientas $\rho > 0,8$, ryšys labai stiprus;
2) kai koreliacijos koeficientas $\rho = 0,6–0,8$, ryšys stiprus; 3) kai koreliacijos koeficientas
 $\rho = 0,4–0,6$, ryšys esminis; 4) kai koreliacijos koeficientas $\rho = 0,2–0,4$, ryšys silpnas; 5) kai
koreliacijos koeficientas $\rho = 0–0,2$, ryšio tarp požymių iš esmės nėra (Cohen, Manion, &
Morrison, 2018). Cronbacho alfa testas buvo naudojamas vidiniam *Tėvų lūkesčių skalės*
suderinamumui įvertinti. Kad skalę galima būtų laikyti suderinta, Cronbacho alfa turi
būti 0,70 ar daugiau (Cohen, Manion, & Morrison, 2018). Interpretuojant tyrimo rezul-
tatus, vadovautasi statistinio reikšmingumo lygmeniu $p < 0,05$.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip motinos suvokia bendravimą su dukra
ar sūnumi lytiškumo temomis (3 lentelė).

3 lentelė

Motinų bendravimo su dukra / sūnumi kognityvinis įsivertinimas (proc.)

Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis:	Su dukra	Su sūnumi	Iš viso
1. Galiu savimi didžiuotis	62,4	54,1	58,3
2. Jaučiuosi atsakinga motina	94,4	92,7	93,6
3. Jaučiu, kad elgiuosi teisingai	87,6	84,2	85,9
4. Manau, kad darau tai, ką tėvai privalo daryti	83,7	78,3	81,0

Pastaba: statistiškai nereikšmingas skirtumas tarp motinų bendravimo su dukra ir su sūnumi
($p > 0,05$).

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad beveik visos apklausoje dalyvavusios motinos
(93,6 proc.) pokalbius su savo vaikais lytiškumo temomis suvokia kaip savo atsakomybę,

t. y. sieja su atsakinga motinyste. Didžioji dalis motinų (85,9 proc.) pokalbius su savo vaikais paaugliais pripažįsta kaip teisingą savo elgesį ir mano, kad tai yra tėvų prievolė (81 proc.). Visais atvejais nenustatyti statistiškai reikšmingi motinų bendravimo su dukromis ir su sūnumis kognityvinio įsivertinimo ($p > 0,05$) skirtumai.

Tyrimo metu buvo gilinamasi į tai, kaip motinos jaučiasi, kai joms tenka kalbėtis su dukra ar sūnumi apie lytiškumą (4 lentelė).

4 lentelė

Motinų bendravimo su dukra / sūnumi emocinis įsivertinimas (proc.)

Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis:	Su dukra	Su sūnumi	Iš viso
1. Jaučiuosi sutrikusi	56,0	47,5	51,8
2. Jaučiu, kad kai kuriomis temomis kalbėtis man yra sudėtinga	37,6	30,1	33,9
3. Jaučiu psichologinį komfortą	42,1	43,7	42,9
4. Aš gėdijuosi	68,6	63,1	65,9
5. Jaučiuosi nemaloniai	65,9	62,4	64,1
6. Jaučiu po pokalbio palengvėjimą	73,6	72,9	73,3

Pastaba: statistiškai nereikšmingas skirtumas tarp motinų bendravimo su dukra ir su sūnumi ($p > 0,05$).

Kiek mažiau nei pusė (42,9 proc.) tyrime dalyvavusių motinų, kalbėdamos su paaugliais lytiškumo temomis, jaučia diskomfortą. Duomenys rodo, kad šiek tiek daugiau kaip pusė (64,1 proc.) motinų jaučiasi nemaloniai ir sutrikusios (51,8 proc.), o gėdijasi 65,9 proc. motinų. Tai, kad yra temų, kuriomis kalbėtis su dukra ar sūnumi yra sudėtinga, nurodo trečdalis (33,9 proc.) tyrime dalyvavusių motinų. Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp motinų emocinės savijautos bendraujant su dukromis ir su sūnumis nenustatyti ($p > 0,05$).

Motinų bendravimo su dukra / sūnumi socialinių lūkesčių įsivertinimas pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė

Motinų bendravimo su dukra / sūnumi socialinių lūkesčių įsivertinimas (proc.)

Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis:	Su dukra	Su sūnumi	Iš viso
1. Manau, kad ji / jis mane išklauso	83,5	79,7	81,6
2. Manau, kad mano vaikas darys, ką jis / ji nori, nesvarbu, ką sakau aš	52,3	49,0	50,7
3. Galvoju, kad elgiuosi teisingai	85,3	82,8	84,1
4. Tikiuosi, kad ji / jis neturės lytinių santykių paauglystėje	69,0	57,7	63,4
5. Tikiu, kad bus mažesnė nėštumo tikimybė paauglystėje	81,6	71,5	76,6

Kai su savo dukra / sūnumi kalbu lytiškumo temomis:	Su dukra	Su sūnumi	Iš viso
6. Tikiuosi, kad dukrai / sūnui bus lengva kalbėti su manimi, jei susidurs su problemomis	78,9	72,9	75,9
7. Tikiuosi, kad sūnus / dukra tai prisimins suaugęs/suaugusi	83,6	81,2	82,4
8. Mano vaikas jaučiasi surikęs	41,9	45,2	43,6
9. Jaučiu, kad jis / ji to nenori	39,2	31,9	35,6
10. Manau, kad mano vaikas vertina mano norą suteikti jam / jai informacijos	81,6	80,3	80,9
11. Manau, kad mano vaikas jaučia diskomfortą	40,1	36,4	38,3
12. Manau, kad mano vaikas bus atsparesnis bendraamžių spaudimui turėti lytinius santykius	77,1	67,9	72,5
13. Manau, kad mano vaikas žinos mano nuomonę apie paauglių lytinius santykius	91,6	86,8	89,2

Pastaba: statistiškai nereikšmingas skirtumas tarp motinų bendravimo su dukra ir su sūnumi ($p > 0,05$).

Iš 5 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad tyrime dalyvavusios motinos tikisi, jog pokalbiai su paaugliais lytiškumo temomis gali padėti apsaugoti juos nuo ankstyvų lytinių santykių ir neigiamų pasekmių: kad dukra / sūnus neturės lytinių santykių paauglystėje, tikisi daugiau negu pusė motinų (63,4 proc.); kad bus mažesnė nėštumo tikimybė paauglystėje – 76,6 proc. motinų. 72,5 proc. motinų pažymėjo, kad vaikas bus atsparesnis bendraamžių spaudimui turėti lytinius santykius.

Pusė (50,7 proc.) apklausoje dalyvavusių motinų nesitiki, kad jų pokalbiai su vaikais turės įtakos jų lytiniam elgesiui nepriklausomai nuo to, ką jos sako. Kiek daugiau nei trečdalis (35,6 proc.) motinų mano, kad dukra / sūnus nenorėtų su jomis kalbėtis lytiškumo temomis. Daugiau nei trečdalis motinų mano, kad paaugliai jausis sutrikę (43,6 proc.) arba jaus diskomfortą (38,3 proc.) kalbėdamiesi su mama jautriomis lytiškumo temomis. Kita vertus, 80,9 proc. motinų turi lūkestį, kad paaugliai vertins jų norą suteikti informacijos. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp motinų socialinių lūkesčių bendraujant su dukromis ir su sūnumis nebuvo nustatyta ($p > 0,05$).

Mūsų tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyvės vertina savo pasirengimą kalbėtis su vaikais lytiškumo temomis ir kaip dažnai jos apie tai yra kalbėjusios su savo dukra ar sūnumi (6 lentelė).

6 lentelė

Motinių nuomonė apie pasirengimą atvirai kalbėtis ir kaip dažnai pastarąjį pusmetį jos yra kalbėjusios su dukra / sūnumi lytiškumo temomis (proc.)

Lytiškumo temos	Su dukra		Su sūnumi	
	Gali atvirai kalbėtis	Kalbėjo daug / keletą kartų	Gali atvirai kalbėtis	Kalbėjo daug / keletą kartų
1. Vyrų ir moterų lytiniai organai ir jų funkcijos, var-tojant tinkamus žodžius ir simbolius jiems apibūdinti	68,8	60,1	64	64,1
2. Berniukų ir mergaičių fiziologiniai pokyčiai paauglystėje: lytinis potraukis, menstruacijos ir / ar poliucijos	83,3*	80,6**	72,9*	67,4**
3. Berniukų ir mergaičių emocijų pokyčiai paauglystėje	91,1	87,8	88	81
4. Draugystė ir meilė su kitos lyties asmeniu (meilė kaip simpatija, meilė kaip draugystė, santuokinė meilė kaip įsipareigojimas, ištikimybė ir atsakomybė kitam)	89,3	78,3	88,7	78,3
5. Lytinė orientacija (homoseksualumas ir kt.)	77,3	64,9	79,6	66,3
6. Seksualinė abstinencija (susilaikymas nuo lytinių santykių), kaip geriausia priemonė paauglystėje nuo nėštumo ir lytiškai plintančių infekcijų	77,9	48,1	76	49,1
7. Kontracepcijos priemonių (prezervatyvų) naudojimo svarba, jei dukra / sūnus nusprendžia turėti lytinius santykius	76,2	43,6	77,6	47,5
8. Galimos ankstyvų lytinių santykių pasekmės: nenorimas nėštumas, nėštumo nutraukimas ir jo pasekmės moters organizmui, psichologinei jausenai, nutrūkę santykiai	80,6	52,4	81,0	52
9. Lytiškai plintančios infekcijos (ŽIV/AIDS ir kt.) ir kaip nuo jų apsaugoti	85,5	72,8	86,7	73,5
10. Šeimos, sukurtos santuokos pagrindu, svarba asmeniui ir visuomenei	88,0	73,4	90,3	76
11. Lyčių lygybė, vyrų ir moterų vaidmenų lygiavertiškumas	87,4	48,1	87,6	54,5
12. Žiniasklaidos, masinės kultūros, reklamos kuriami lyčių stereotipai, susiję su kūno išvaizda, ir jų įtaka asmens savivokai	84,1	71,5	84,8	68,7
13. Smurtas, seksualinė prievarta: kaip atpažinti ir į ką kreiptis pagalbos	89,3	65,5	87,1	68,1
14. Nėštumas (embriono, vaisiaus vystymasis) ir vaiko gimimas	86,8	58,4	82,8	58,1

Pastaba: * pažymėtas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp motinų atsakymų, kad gali atvirai kalbėtis su dukra ir su sūnumi ($p < 0,05$).

** pažymėtas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp motinų atsakymų, kad daug / keletą kartų kalbėjo su dukra ir su sūnumi pastaruoju metu ($p < 0,05$).

Dauguma motinų mano galinčios atvirai kalbėti su paaugliais tokiomis temomis kaip berniukų ir mergaičių emocijų pokyčiai paauglystėje (89,3 proc.), šeimos, sukurtos santuokos pagrindu, svarba asmeniui ir visuomenei (88,9 proc.), smurtas, seksualinė prievarta: kaip atpažinti ir į ką kreiptis pagalbos (88,3 proc.), draugystė ir meilė su kitos lyties asmeniu (88,2 proc.), lyčių lygybė, vyrų ir moterų vaidmenų lygiavertiškumas (87,4 proc.). Nenustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp motinų lūkesčio, kad jos gali atvirai kalbėtis su dukra ar sūnumi lytiškumo temomis (pokalbių su dukra ar sūnumi, aptariant įvairias lytiškumo temas), išskyrus pokalbius apie fiziologinius pokyčius paauglystėje. Berniukų ir mergaičių fiziologinius pokyčius paauglystėje (lytinį potraukį, menstruacijas ir / ar poliucijas) motinos statistiškai reikšmingai dažniau aptarė su dukra nei sūnumi ($\chi^2 = 26,236$, $p < 0,0001$).

6 lentelėje pateiktus tyrimo duomenis apie motinų pasirengimą atvirai kalbėtis lytiškumo temomis su vaikais, vertinant amžiaus, išsilavinimo, gyvenamosios vietos ir šeiminių padėties aspektais, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta, išskyrus respondentų išsilavinimą, t. y. tarp motinų, kurios nurodė, kad gali atvirai kalbėtis su sūnumi / dukra apie lytinę orientaciją ($\chi^2 = 14,981$, $p = 0,002$), žiniasklaidos, masinės kultūros, reklamos kuriamus lyčių stereotipus, susijusius su kūno išvaizda, ir jų įtaką asmens savivokai ($\chi^2 = 19,935$, $p = 0,003$), statistiškai reikšmingai daugiau buvo turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą nei pagrindinį / vidurinį išsilavinimą. Taip pat tarp jų, kurios nurodė, jog gali su sūnumi / dukra atvirai kalbėtis apie kontracepcijos (prezervatyvų) naudojimo svarbą, pradėjus lytinį gyvenimą, išsiskyrusių / našlių motinų buvo statistiškai reikšmingai daugiau ($\chi^2 = 5,843$, $p < 0,05$) nei gyvenančių santuokoje ar partnerystėje.

6 lentelėje pateikti duomenys taip pat rodo, kiek motinų per pastarąjį pusmetį daug / keletą kartų yra kalbėjusios su dukra / sūnumi lytiškumo temomis. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau negu du trečdaliai tyrime dalyvavusių motinų nurodė, kad su dukra daug / keletą kartų yra kalbėjusios apie berniukų ir mergaičių emocijų pokyčius paauglystėje (87,8 proc.), fiziologinius pokyčius paauglystėje (80,6 proc.), šeimos, sukurtos santuokos pagrindu, svarbą asmeniui ir visuomenei (73,4 proc.), lyčių lygybę, vyrų ir moterų vaidmenų lygiavertiškumą (72,8 proc.), žiniasklaidos, masinės kultūros, reklamos kuriamus lyčių stereotipus, susijusius su kūno išvaizda, ir jų įtaką asmens savivokai (71,5 proc.). Tyrimo dalyvavusios motinos nurodė, kad daug / keletą kartų su sūnumi yra kalbėjusios apie emocijų pokyčius paauglystėje (81 proc.), draugystę ir meilę (78,3 proc.), santuokos pagrindu sukurtos šeimos svarbą asmeniui ir visuomenei (76 proc.).

Analizuojant tyrimo rezultatus, ieškota sąsajų tarp motinų atsakymų apie pasirengimą atvirai kalbėtis ir fakto, kaip dažnai per pastarąjį pusmetį jos yra kalbėjusios atitinkamomis temomis. Kai kuriais atvejais nustatyta silpna, tačiau statistiškai reikšminga vieno kintamojo reikšmių priklausomybė nuo kito kintamojo. Tos motinos, kurios teigė, kad gali su paaugliais vaikais atvirai kalbėtis apie vyrų ir moterų lytinius organus ir jų funkcijas, statistiškai reikšmingai dažniau nurodė, kad tai darė daug / keletą kartų

($\rho = 0,389$, $p < 0,0001$). Motinos, nurodžiusios, kad gali atvirai kalbėtis apie berniukų ir mergaičių fiziologinius pokyčius paauglystėje, taip pat statistiškai reikšmingai dažniau nurodė, kad daug / keletą kartų kalbėjo apie tai ($\rho = 0,334$, $p < 0,0001$). Tyrimas atskleidė, kad motinos, kurios mano galinčios atvirai kalbėtis apie berniukų ir mergaičių emocijų pokyčius paauglystėje, statistiškai reikšmingai dažniau pažymėjo, kad yra apie tai daug / keletą kartų kalbėjusios su savo vaikais ($\rho = 0,309$, $p < 0,0001$). Taip pat tyrimo metu nustatytas statistiškai reikšminga priklausomybė tarp motinų atsakymų, kad gali atvirai kalbėti apie lytinę orientaciją, ir atsakymų, kad daug / keletą kartų tai aptarė ($\rho = 0,376$, $p < 0,0001$), tarp motinų atsakymų, kad gali atvirai kalbėti apie kontracepcijos priemonių, prezervatyvų naudojimo svarbą, ir atsakymų, kad daug / keletą kartų apie tai kalbėjo ($\rho = 0,310$, $p < 0,0001$), tarp atsakymų, kad gali atvirai kalbėti su vaikais paaugliais apie lyčių lygybę, vyrų ir moterų vaidmenų lygiavertiškumą ir kad daug / keletą kartų kalbėjo apie tai ($\rho = 0,305$, $p < 0,0001$).

Apibendrinus tyrimo rezultatus, taip pat paaiškėjo, jog beveik trečdalis tyrime dalyvavusių motinų niekada nėra kalbėjusios ar nemano, kad reikia kalbėti apie kontracepcijos priemonių (prezervatyvų) naudojimo svarbą, jei dukra / sūnus nusprendžia turėti lytinius santykius (su dukra – 32,8 proc., su sūnumi – 31 proc.), seksualinę abstinenciją (susilaikymą nuo lytinių santykių), kaip geriausią priemonę paauglystėje nuo nėštumo ir lytiškai plintančių infekcijų (su dukra – 32,7 proc., su sūnumi – 28,7 proc.). Kiek daugiau nei ketvirtadalis (27 proc.) motinų su sūnumis niekada nėra kalbėjusios apie galimas ankstyvų lytinių santykių pasekmes: nėštumo nutraukimą ir jo pasekmes moters organizmui, psichologinei jausenai, nutrūkusius santykius.

Diskusija

Dalyvauti šiame tyrime buvo kviečiami tėvai ir motinos, tačiau daugiausia į šį kvietimą atsiliepė ir jį priėmė motinos (90,9 proc.), kurios savanoriškai atsakė į elektroninės anketos klausimus, tuo parodydamos didesnę susidomėjimą tėvų ir vaikų bendravimo ir lytiškumo ugdymo šeimoje aktualija. Darytina prielaida, kad tradiciškai Lietuvoje motinos šeimoje prisiima didesnę atsakomybę už vaikų lytiškumo ugdymą ir turi didesnę įtaką vaikų, paauglių socializacijai, susijusiai su lytiškumu, lytiniu elgesiu, jausmų raiška, intymumu, žmonių tarpusavio santykiais ir kt. Tyrimai rodo, kad lengviau bendrauti su vaikais lytiškumo temomis sekasi toms motinoms, kurios turi asmeninės patirties, perimtos iš savo tėvų šeimos (Pluhar, Dilorio, & McCarty, 2008). C. Dilorio, M. Kelley ir M. Hockenberry-Eaton (1999) atskleidė, kad 13–15 metų paaugliai (tiek berniukai, tiek mergaitės) labiau linkę diskutuoti seksualinėmis temomis su savo motinomis nei su tėvais. Mūsų tyrimo motinų bendravimo su dukra / sūnumi kognityvinio įsivertinimo skalės rezultatai rodo, kad dauguma tyrime dalyvavusių motinų supranta savo pareigą kalbėtis su vaikais lytiškumo temomis ir pripažįsta savo atsakomybę. Atlikus statistinę

tyrimo duomenų analizę nebuvo nustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp motinų bendravimo su dukromis ir sūnumis, t. y. motinos prisiima vienodą atsakomybę bendrauti tiek su dukromis, tiek su sūnumis.

Nepaisant to, kad mūsų tyrime dalyvavusios motinos suvokia ir prisiima atsakomybę už vaikų lytiškumo ugdymą, tačiau motinų bendravimo su dukra / sūnumi emocinio įsivertinimo skalės rezultatai rodo, kad jos jaučia psichologinį diskomfortą, kuris yra susijęs su pokalbiais jautriomis lytiškumo temomis. Daugiau nei pusei tyrime dalyvavusių motinų pokalbiai šeimoje su vaikais lytiškumo temomis sukelia emocinę įtampą, gėdą, sumišimą. P. Jerman ir N. A. Constantine (2010) tyrimo duomenys parodė, kad kalbėdami su savo paaugliais apie lytinius santykius, lyčių tarpusavio santykius labai patogiai jautėsi tik pusė tyrime dalyvavusių tėvų, kiti tėvai prisipažino, kad pokalbis nebuvo jiems jaukus. Tyrimais (Wilson, Dalberth, Koo, & Gard, 2010) nustatyta, kad tėvai jaučia įtampą, nerimą, kai mano, kad jų vaikai, paaugliai yra per maži ir jie patys nėra pasirengę kalbėtis apie lyčių tarpusavio santykius, lytinį elgesį. Tėvams trūksta žinių ir jie nežino, kaip reaguoti, kai paaugliai užduoda netikėtų klausimų apie lytinius santykius. M. Malacane ir J. J. Beckmeyer (2016) išskyrė kliūtis, kylančias tėvams bendraujant su paaugliais apie lytiškumą: ribotos tėvų žinios, religiniai įsitikinimai, diskomfortas. T. A. Coffelt (2010) tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendravimas intymiomis lytiškumo temomis nėra iššūkis toms motinoms ir dukroms, kurios turi artimus tarpusavio santykius, t. y. artimi motinų ir dukrų santykiai lemia jų atvirumą bendraujant įvairiomis temomis, taip pat ir lytinių santykių.

Motinų bendravimo su dukra / sūnumi socialinių lūkesčių įsivertinimo skalės rezultatai rodo, kad daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių motinų turi lūkestį, kad bendravimas su paaugliais yra rizikingo lytinio elgesio (ankstyvų lytinių santykių, nenorimo nėštumo, atsparumo bendraamžių spaudimui turėti lytinius santykius) prevencijos priemonė ir tai turės teigiamą įtaką ateityje vaikų lytinio elgesio raiškai. Moksliniai tyrimai rodo, kad tėvai pripažįsta, jog kalbėtis lytiškumo temomis su paaugliais yra labai svarbu, tačiau tėvams trūksta pasitikėjimo savimi ir įgūdžių bendrauti tokiomis temomis. Motinos labiau linkusios bendrauti su vaikais apie lytinius santykius ir jų pasekmes, kai pokalbiuose su vaikais jaučiasi komfortiškai (Hu, Wong, Prema, Wong, Fong, Tsai, & Vijaya, 2012). P. Jerman ir N. A. Constantine (2010) tyrimo rezultatai rodo, kad motinos su dukromis ankstyvosios paauglystės laikotarpiu apie susilaikymą nuo lytinių santykių bendrauja dažniau nei su sūnumis. Motinos linkusios daugiau kalbėtis su dukromis nei su sūnumis, tačiau mūsų tyrimo duomenys to neparodo. C. Dilorio, M. Kelley ir M. Hockenberry-Eaton (1999) padarė išvadą, kad ankstyvajai paauglystei (13–15 metų) su lytimi susijusios diskusijos būdingesnės su motinomis nei su draugais ar tėvais. Jei paaugliai daugiau bendrauja su motina lytiškumo klausimais nei su draugais, jie yra linkę rečiau inicijuoti lytinius santykius ir labiau linkę į tradicines vertybes. S. S. Feldman ir D. A. Rosenthal (2000) tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad paaugliai labiau pasitikėjo motinomis nei

tėvais, aptardami lytiškumo klausimus, dukros motinas vertino pozityviau nei sūnūs, o tėvai save vertino pozityviau nei jų vaikai.

Kiti mūsų tyrimo socialinių lūkesčių skalės rezultatai rodo, kad beveik pusė tyrime dalyvavusių motinų turi lūkestį, kad vaikai palankiai vertins jų pastangas kalbėtis su jais atvirai, tačiau, kita vertus, anot motinų, kad ir ką jos kalbėtų, tai neturės įtakos vaikų lytiniam elgesiui. Motinos turi išankstinį lūkestį, kad vaikai bus sutrikę, jaus diskomfortą arba vengs su jomis kalbėtis. Tėvai vengia diskusijų apie lytinius santykius, kai mano, kad jų vaikai dar nenori apie tai kalbėti, kad jų vaikai yra per maži tokiems pokalbiams (Pluhar, Dilorio, & McCarty, 2008; Wilson, Dalberth, Koo, & Gard, 2010), kad paaugliai dar nėra ištraukę į romantiškus santykius ir dar neturi lytinių santykių patirties. Tėvai vengia kalbėtis su paaugliais, nes mano, kad tokie pokalbiai paspartins jų seksualinį aktyvumą, kad diskusija apie lytinius santykius gali būti labiau žalinga nei naudinga paaugliams (Eisenberg, Sieving, Bearinger, Swain, & Resnick, 2006; Swain, Ackerman, & Ackerman, 2006).

C. Dilorio (2019), remdamasi A. Banduros socialine kognityvine teorija, teigia, jog žmonės, turintys teigiamą nuostatą apie tam tikrą elgseną, yra labiau linkę taip elgtis. Tėvas ar motina, kuris / kuri tiki, jog bendravimas su savo vaikais lytiškumo klausimais turės teigiamą įtaką vaikų lytiniam elgesiui, greičiausiai inicijuotų tokias diskusijas, pokalbius. Pavyzdžiui, yra labiau tikėtina, kad motina, kuri įsitikinusi galinti kalbėti su savo sūnumi apie poliucijas, paaiškins šiuos fiziologinius procesus savo sūnui nei motina, kuri mano, kad jai per sunku apie tai kalbėti su sūnumi. Taip pat motina, kuri mano, kad pokalbiai su sūnumi apie lytinius santykius padidins sūnaus atsakomybę už lytinį elgesį, yra labiau linkusi su juo kalbėtis nei motina, kuri įsitikinusi, kad tokie pokalbiai gali paskatinti sūnaus lytinius santykius (Dilorio et al., 2001).

Didžioji dauguma mūsų tyrimo dalyvių mano galinčios atvirai kalbėtis su paaugliais vaikais apie berniukų ir mergaičių emocijų pokyčius paauglystėje, draugystę ir meilę su kitos lyties asmeniu (meilę kaip simpatiją, meilę kaip draugystę, santuokinę meilę kaip įsipareigojimą, ištikimybę ir atsakomybę kitam), lytiškai plintančias infekcijas (ŽIV / AIDS ir kt.) ir kaip nuo jų apsaugoti, santuokos pagrindu sukurtos šeimos svarbą asmeniui ir visuomenei, smurtą, seksualinę prievartą: kaip atpažinti ir į ką kreiptis pagalbos, lyčių lygybę, vyrų ir moterų vaidmenų lygiavertiškumą, tačiau trečdalis šiame tyrime dalyvavusių respondentų niekada nėra kalbėjusios ar nemano, kad reikia kalbėtis su paaugliais apie kontracepcijos priemonių (prezervatyvų) naudojimo svarbą, jei paauglys nusprendžia turėti lytinius santykius, seksualinę abstinenciją (susilaikymą nuo lytinių santykių), kaip geriausią priemonę paauglystėje nuo nėštumo ir lytiškai plintančių infekcijų. Tėvai kalbėdami apie lytinius santykius su paaugliais vengia „griežtesnių“ temų: kaip pasakyti „ne“, kaip apsaugoti nuo neplanuoto nėštumo, lytiškai plintančių infekcijų. Kai motinos moralizuoja, bando kontroliuoti ir riboti dukrų lytiškumo (seksualumo) raišką, tai gali būti kliūtis jų pokalbiams intymiais klausimais (O'Sullivan, Meyer-Bahlburg, & Watkins, 2007). Tėvai daugiau kalba su paaugliais apie rizikingą lytinį elgesį nei apie su

lytimi, lytiniais santykiais susijusias pozityvias temas. Šis skirtumas buvo didžiausias tarp motinų pokalbių su dukromis (Evans, Widman, Kamke, & Stewart, 2020).

Olandijoje atliktas reprezentatyvus tėvų ir paauglių tyrimas, kuriuo buvo siekiama iširti jų bendravimo anatomijos, santykių ir žmogaus teisių, kontracepcijos naudojimo temomis dažnumą ir ryšį su paauglių seksualiniu elgesiu (apibrėžtu kaip seksualinis inicijavimas, prezervatyvų naudojimas ir kontraceptinių tablečių vartojimas), atskleidė, kad 75 proc. tėvų teigė bent kartą aptarę bent vieną temą su savo paaugliais. Tėvų ir paauglių pokalbiai kontracepcijos priemonių naudojimo klausimais buvo teigiamai susiję su paauglių lytiniais santykiais ir kontraceptinių tablečių vartojimu. Autoriai padarė išvadą, kad paaugliai, tapdami lytiškai aktyvūs, dažniau aptaria lytinio gyvenimo klausimus su savo tėvais. Išvados buvo aiškinamos atsižvelgiant į Olandijos kultūrą, kuriai būdingas atviras bendravimas šeimoje seksualinėmis temomis (De Looze, Constantine, Jerman, Vermeulen-Smit, & Ter Bogt, 2015). Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad nors motinos jaučia atsakomybę ir turi lūkesčių, kad pokalbiai su paaugliais gali turėti poveikį jų lytinio elgesio raiškai, tačiau kontraceptinių priemonių naudojimo klausimus trečdalis motinų yra linkusios nutylėti ar ignoruoti, nes nemano, kad tą daryti joms reikėtų.

Šiame straipsnyje pateikiami tyrimo duomenys apie motinų bendravimo su paaugliais kognityvinį įsivertinimą, emocinę savijautą ir lūkesčius, tačiau ateityje tikslinga atlikti ir paauglių bendravimo su tėvais lytiškumo klausimais tyrimus, nes tokių tyrimų Lietuvoje pasigendama, o užsienio autorių (Dilorio et al., 2003; Swain, Ackerman, & Ackerman, 2006) tyrimo rezultatai rodo, kad tėvai ir vaikai dažnai skirtingai supranta bendravimo lytiškumo klausimais dažnumą ir pobūdį. Vertingi būtų ir tyrimų duomenys, kurie leistų vertinti tėvo ir paauglio bendravimo lytiškumo temomis ypatumus.

Išvados

Tyrimas atskleidė, kad, nors motinos pakankamai gerai vertina savo pasirengimą atvirai kalbėtis įvairiomis lytiškumo temomis su vaikais, kad lytiškumo temomis yra daug / keletą kartų kalbėjusios su paaugliais, tačiau tuo pat metu jos pripažįsta, kad šie pokalbiai nemažai daliai jų sukelia psichologinį diskomfortą, gėdą, jos jaučiasi sutrikusios. Galima daryti prielaidą, kad savo asmeninės atsakomybės, pareigos suvokimas lemia tai, kad motinos, nors ir pripažindamos emocinį diskomfortą pokalbiuose su paaugliais, puoselėja lūkesčius, kad vaikai palankiai vertins jų pastangas, kad bendravimas su paaugliais lytiškumo temomis turės teigiamą įtaką ateityje vaikų lytiniam elgesiui.

Dauguma tyrimo dalyvių vertina save kaip galinčias atvirai kalbėtis su dukromis ir sūnumis lytiškumo temomis (apie emocijų pokyčius paauglystėje, draugystę ir meilę su kitos lyties asmeniu, smurto, prievartos atpažinimą ir pagalbą, šeimos svarbą asmeniui ir visuomenei, lyčių lygybę, vyro ir moters vaidmenų lygiavertiškumą ir kt.), tačiau daug / keletą kartų kalbėjusių su dukra / sūnumi įvairiomis lytiškumo temomis yra mažiau.

Aukštąjį išsilavinimą įgijusios motinos yra labiau linkusios bendrauti su paaugliais apie lytinę orientaciją ir žiniasklaidos, masinės kultūros, reklamos kuriamus lyčių stereotipus, susijusius su kūno išvaizda, ir jų įtaką asmens savivokai.

Tyrimo rezultatai, atskleidžiantys motinų įsivertinimus, susijusius su jų pasirengimu kalbėtis su vaikais lytiškumo klausimais, savijautą (savimi didžiuojasi, gėdijasi, jaučiasi sutrikusios ir pan.), naudos vaikams lūkesčius, apimančius pokalbių poveikį paauglių lytiniam elgesiui, atsparumui bendraamžių spaudimui ankstyviems lytiniam santykiams, galėtų būti vertingi organizuojant mokymus tėvams, tobulinant vaikų lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programas, skatinant tėvų ir vaikų dialogą lytiškumo temomis.

Literatūra

- Boyas, J. F., Stauss, K. A., & Murphy-Erby, Y. (2012). Predictors of frequency of sexual health communication: Perceptions from early adolescent youth in rural Arkansas. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 29, 267–284. doi:10.1007/s10560-012-0264-2
- Coakley, T. M., Randolph, S. D., Shears, J. K., Beamon, E. R., Collins, P., & Sides, T. (2017). Parent-youth communication to reduce at-risk sexual behavior: A systematic literature review. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(6), 609–624. doi:10.1080/10911359.2017.1313149
- Coffelt, T. A. (2010). Is Sexual Communication Challenging Between Mothers and Daughters? *Journal of Family Communication*, 10(2), 116–130. doi: 10.1080/15267431003595496
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education* (8th ed.). New York: Routledge.
- De Looze, M., Constantine, N. A., Jerman, P., Vermeulen-Smit, E., & Ter Bogt, T. (2015). Parent-Adolescent Sexual Communication and Its Association with Adolescent Sexual Behaviors: A Nationally Representative Analysis in the Netherlands. *The Journal of Sex Research*, 52(3), 257–268. doi:10.1080/00224499.2013.858307
- Dilorio, C. (2019). Parenting Outcome Expectancy Scale. In: R. R. Milhausen, J. K. Sakaluk, T. D. Fisher, C. M. Davis, W. L. Yarber. *Handbook of Sexuality-Related Measures* (pp. 297–299). Routledge.
- Dilorio, C., Dudley, W. N., Wang, D. T., Wasserman, J., Eichler, M., Belcher, L., & West-Edwards, C. (2001). Measurement of parenting self-efficacy and outcome expectancy related to discussion about sex. *Journal of Nursing Measurement*, 9, 135–149.
- Dilorio, C., Kelley, M., & Hockenberry-Eaton, K. (1999). Communication about sexual issues: mothers, fathers, and friends. *Journal of Adolescent Health*, 24(3), 181–189. doi:10.1016/s1054-139x(98)00115-3
- Dilorio, C., McCarty, F., & Denzmore, P. (2006). An exploration of social cognitive theory mediators of father-son communication about sex. *Journal of Pediatric Psychology*, 31(9), 917–927. doi:10.1093/jpepsy/jsj101

- Dilorio, C., Pluhar, E. I., Pines, K., & Jennings, T. (2006). Set the P.A.C.E! An Intervention to Promote Mother–Child Communication about Sexuality and Reduce Sexual Risk Behaviors in Children Ages 6–12. *American Journal of Sexuality Education, 1*(2), 3–24.
- Dilorio, C., Pluhar, E. I., & Belcher, L. (2003). Parent–Child Communication about Sexuality: A Review of the Literature from 1980–2002. *Journal of HIV/AIDS Prevention & Education in Adolescents & Children, 5*(34), 7–32.
- Eisenberg, M. E., Sieving, R. E., Bearinger, L. H., Swain, C., & Resnick, M. D. (2006). Parents’ communication with adolescents about sexual behavior: A missed opportunity for prevention? *Journal of Youth and Adolescence, 35*(6), 893–902. doi:10.1007/s10964-006-9093-y
- Evans, R., Widman, L., Kamke, K., & Stewart, J. L. (2020). Gender Differences in Parents’ Communication with Their Adolescent Children about Sexual Risk and Sex-Positive Topics. *The Journal of Sex Research, 57*(2), 177–188. doi: 10.1080/00224499.2019.1661345
- Feldman, S. S., & Rosenthal, D. A. (2000). The effect of communication characteristics on family members’ perceptions of parents as sex educators. *Journal of Research on Adolescence, 10*(2), 119–150. doi:10.1207/SJRA1002_1
- Grossman, J. M., Richer, A. M., Charmaraman, L., & Erkut, S. (2016). Youth Perspectives on Sexuality Communication with Parents and Extended Family. *Family Relations, 67*(3), 368–380. doi:10.1111/fare.12313
- Grossman, J. M., Sarwar, P. F., Richer, A. M. & Erkut, S. (2017). “We Talked About Sex.” “No, We Didn’t”: Exploring Adolescent and Parent Agreement about Sexuality Communication. *American Journal of Sexuality Education, 12*(4), 343–357. doi:10.1080/15546128.2017.1372829
- Hu, Y., Wong, M. L., Prema, V., Wong, M. L., Fong, N. P., Tsai, F. F., & Vijaya, K. (2012). Do parents talk to their adolescent children about sex? – Findings from a community survey in Singapore. *Annals of the Academy of Medicine, 41*(6), 239–246.
- Jerman, P., & Constantine, N. A. (2010). Demographic and psychological predictors of parent-adolescent communication about sex: a representative statewide analysis. *Journal of youth and adolescence, 39*(10), 1164–1174. doi:10.1007/s10964-010-9546-1
- Liu, T., Fuller, J., Hutton, A., & Grant, J. (2017). Factors shaping parent adolescent communication about sexuality in urban China. *Sex Education, 17*, 180–194.
- Malacane, M. & Beckmeyer, J. J. (2016). A Review of Parent-Based Barriers to Parent–Adolescent Communication about Sex and Sexuality: Implications for Sex and Family Educators. *American Journal of Sexuality Education, 11*(1), 27–40. doi:10.1080/15546128.2016.1146187
- Milaknytė, A., Juzelskytė, I., Bumbulienė, Ž. ir Drąsutienė, G. S. (2014). Paauglių požiūris į seksualumą. *Sveikatos mokslai, 24*(4), 5–10. doi:10.5200/sm-hs.2014.061
- Morawska, A., Walsh, A., Grabski, M., & Renee F. (2015). Parental confidence and preferences for communicating with their child about sexuality. *Sex Education, 15*(3), 235–248. doi:10.1080/14681811.2014.996213.
- Obelenienė, B. (2009). Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio vertinimas lytinio ir lytiškumo ugdymo principų aspektu. *Soter, 30*(58), 97–113.

- O'Sullivan, L., Meyer-Bahlburg, H. F. L., & Watkins, B-X. (2001). Mother-Daughter Communication about Sex among Urban African American and Latino Families. *Journal of Adolescent Research*, 16(3), 269–292. doi:10.1177/0743558401163002
- Pluhar, E. I., Dilorio, C. K., & McCarty, F. (2008). Correlates of sexuality communication among mothers and 6-12-year-old children. *Child Care Health Development*, 34(3), 283–290. doi:10.1111/j.1365-2214.2007.00807.x.
- Purvaneckienė, G. (2011). Lytiškumo formavimasis ir kultūrinė aplinka: mokinių požiūris. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 26, 22–34.
- Rodgers, K. B., Tarimo, P., McGuire, J. K., & Divers, M. (2018). Motives, barriers, and ways of communicating in mother-daughter sexuality communication: A qualitative study of college women in Tanzania. *Sex Education*, 18, 626–639.
- Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendroji programa* (2016). Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/web/lt/pedagogams/ugdymas/ugdymo_prog
- Swain, C. R., Ackerman, L. K., & Ackerman, M. A. (2006). The influence of individual characteristics and contraceptive beliefs on parent-teen sexual communications: A structural model. *Journal of Adolescent Health*, 38(6), 753.e9–753.e18. doi:10.1016/j.jadohealth.2005.08.015
- Ustilaitė, S. ir Petrauskienė, A. (2018). Paauglių, turinčių vidutinį intelekto sutrikimą, lytiškumo ugdymas šeimoje: motinų patirtys. *Pedagogika*, 129(1), 94–111. doi:10.15823/p.2018.07
- Wilson, E. K., Dalberth, B. T., Koo, H. P., & Gard, J. C. (2010). Parents' Perspectives on Talking to Preteenage Children about Sex. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 42(1), 56–63. doi:10.1363/4205610

Self-Assessment and Expectations of Mothers' Communication With Adolescents on Sexuality Issues

Stasė Ustilaitė¹, Alina Petrauskienė², Jūratė Česnavičienė³

¹ University of Applied Sciences, Faculty of Pedagogy, Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, s.ustilaite@pdf.viko.lt

² Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, alina@mruni.eu

³ Vytautas Magnus University, Academy of Education, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lithuania, jurate.cesnaviciene@vdu.lt

Summary

This article reviews survey data obtained through anonymous questionnaires of 779 mothers on the website apklausait.lt on their perceptions, emotional well-being, and expectations of communication with adolescents on sexuality issues. The majority of the survey participants

think that they can talk openly with their daughters and sons on various topics of sexuality (about emotional changes in adolescence, friendship and love to a person of a different gender, violence, abuse recognition and help, family importance to the individual and society, gender equality, equality of roles of men and women, etc.). Mothers, who have higher education degrees, are more likely to interact with their children about sexual orientation and gender stereotypes created by the media, mass culture, and advertising regarding body appearance and their impact on a person's self-perception. The survey results showed that almost all mothers who participated in the survey (93.6%) perceived conversations with their children on sexuality / sexual relations topics as their responsibility i.e. associated with responsible motherhood, but 64.1% of mothers indicated that they felt uncomfortable, 51.8% of them felt disturbed and 65.9% – ashamed. Mothers hope that interviews with adolescents can help protect adolescents from risky sexual behaviour (63.4% of mothers expect that their daughter / son will not have sex in adolescence; 76.6% expect that adolescents are less likely to become pregnant and 72.5% mothers note that the child will be more resistant to peer pressure to have sex).

Keywords: *communication with adolescents, sexuality education in the family, mothers, expectations.*

Gauta 2020 08 29 / Received 29 08 2020
Priimta 2020 11 16 / Accepted 16 11 2020